

LUND UNIVERSITY

Nådens gränser : om universella ambitioner och partikulära hämskor

Svenungsson, Jayne

Published in:

Minne och manipulation : om det kollektiva minnets praktiker

2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Svenungsson, J. (2013). Nådens gränser : om universella ambitioner och partikulära hämskor. I B. Törnquist-Plewa, & I. Rasch (Red.), *Minne och manipulation : om det kollektiva minnets praktiker* (Vol. 6, s. 61-70). (CFE conference papers series; Vol. 6). Centrum för Europaforskning, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Nådens gränser

Om universella ambitioner och partikulära hämskor

Jayne Svenungsson

Docent i systematisk teologi vid Uppsala universitet, verksam som forskare och lärare vid Teologiska högskolan i Stockholm

Under gångna decennier har de europeiska samhällena i hög takt blivit mer mångkulturella på det faktiska planet, alltmedan de blivit mindre mångkulturella på det attitydmässiga planet. Denna aningen krassa analys gjordes häromåret av den amerikanske politiske skribenten och filosofen Mark Lilla, apropå den europeiska vänsterintelligentiens uppbrott från postmodernismens vurmande för skillnad, identitet och partikularitet.¹

Det är sant att senare års politiska utvecklingar i Europa skådat en beklagansvärd och skrämmande återkomst för storvulna föreställningar om en enhetlig kultur med en enhetlig värdegrund. Ett exempel är det återkommande talet om ett ”kristet Europa” – en föreställning som förnekar Europas judiska och arabiska arv, men även dess moderna sekulära arv, det arv som överhuvudtaget gör det möjligt att flirta med föreställningar om ”postsekularitet” och ”kristna värden”.²

Liknande mönster kan skönjas inom delar av den samtida filosofiska debatten i Europa, där en rad tänkare under senare år efterlyst en ny politisk universalism. Och det är som sagt denna trend Mark Lilla närmast syftar på. Samtidigt är det viktigt att inte dra allt över samma kam. I det senare fallet kan man hävda att det finns fog för diskussionen. Identitetspolitik och premierandet av partikulära rättigheter har, när allt kommer omkring, inte alltid visat sig vara det bästa medlet för att främja integration. Aldrig så väl menade ambitioner har inte sällan mynnat ut i ökad segregering. Slutnotan? En löpande kulturrelativism som till sist eroderar varje samtal om övergripande ideal och värden för ett samhälle.

---

¹ Mark Lilla, “A New, Political Saint Paul?”, *The New York Review of Books*, Nr 16 (2008-10-23).

² Se vidare min artikel ”Det kristna Europa och gemenskapens gränser: Novalis Europatanke och samtiden”, i Jon Wittrock (red.), *Tid för Europa: Gemenskap, minne, hopp*, Göteborg: Daidalos, 2012, s. 61–78.

Kulturrelativismens dilemma

I en av samtidens mest egensinniga kulturanalyser sätter den franske filosofen Alain Badiou fingret på detta dilemma. På en och samma gång trogen och otrogen sitt maoistiska förflutna fångar han med kritisk skärpa det cyniska samspelet mellan en aggressiv identitetspolitik och en hungrig marknad som villigt profiterar på våra allt längre drivna särintressen. Kulturrelativismen visar sig med andra ord passa som hand i handske med den kapitalistiska marknadslogiken. Medan den senare behöver simulera mångfald för att dölja en faktiskt likriktning, tar den förra tacksamt emot det ekonomiska understödandet av lokala identiteter. Därmed uppstår en aldrig sinande marknad för nya potentiella investeringar. För varje ny identitet en ny specialtidning. För varje ny undertryckt gruppering en ny ”fri” radiostation. För varje ny subkultur en ny skara konsumenter, kort sagt. Det förödande resultatet är en fortskridande fragmentarisering av det offentliga rummet där ingen längre håller något för verkligt sant. Det enda som räknas är att saker och ting säljer. Eller att den egna identiteten bevaras.³

Finns det någon väg ut ur denna dystra logik? Vore det möjligt att på nytt föra ett samtal om något vi gemensamt kan hålla för sant, rätt och gott? Vad eller vem skulle kunna inspirera till ett sådant samtal om övergripande politiska ideal och visioner? Frågorna är brinnande i den tid vi lever i. Den rättmätiga uppmärksamhet som Badiou – liksom hans mer karismatiska vapendragare Slavoj Žižek – väckt under senare år beror till stor del på att han adresserat dessa frågor och tagit sig an den djärva uppgiften att formulera en ny politisk universalism.

Samtidigt måste man tillstå att en del av uppmärksamheten nog också beror på det säregna sätt på vilket han väckt frågan om det universella. Eller kanske snarare på det säregna sätt på vilket han sökt formulera ett svar på frågan. Det är nämligen till den kristne aposteln Paulus som Badiou vänder sig i sin jakt på ett värn mot kulturrelativismen. Om han i sitt ärende förblir sitt kulturradikala arv troget markerar hans val av inspirationskälla sålunda ett brott som åtminstone initialt skapade ett och annat höjt ögonbryn bland övervintrade maoister.

Vad är det då som Badiou och i förlängningen också Žižek finner hos Paulus? I mer uppskruvade termer lyder svaret ”en ny militant figur” i Lenins och bolsjevikernas efterföljd.⁴ I mindre uppskruvade termer handlar det om att Paulus tillhandahåller själva

---

³ Alain Badiou, *Saint Paul. La fondation de l'universalisme*, Paris: P.U.F., 1997, s. 5–32.

⁴ *Ibid.*, s. 2.

matrisen för en ny radikal universalism: ”Nu är ingen längre jude eller grek, slav eller fri, man eller kvinna. Alla är ni ett i Jesus Kristus.” (Gal. 3:28)

Radikaliteten i Paulus universalism ligger i att den höjer sig över varje partikulär identitet – kön, religion, nationalitet, etnicitet – och riktar sig till *varje* enskilt subjekt. Vi finner här med andra ord mönstret för vad Badiou benämner en singularit rotad universalism. Styrkan hos en sådan universalism är att den inte kräver trohet mot någon partikulär tradition eller identitet, utan endast till den revolutionerande händelsen, vilken för Paulus var Jesu uppståndelse.

Nu ska det dock genast framhållas att Badiou är föga intresserad av Jesus, än mindre av uppståndelsen i dess religiösa mening. Det är själva *mönstret* i den av Paulus förkunnade händelsen som intresserar Badiou, inte dess partikulära innehåll. Utifrån Paulus tecknar Badiou sålunda mönstret av en sanningshändelse som uppstår i det ögonblick då subjektet förkunnar den – samtidigt som subjektet blir till och definieras som subjekt av den förkunnade händelsen. Det geniala med detta mönster är att det undergräver varje anspråk på att bemäktiga sig definitionen av det sanna och rätta utifrån en partikulär identitet eller tradition. Den sanning som händelsen uppdragar riktar sig ovillkorligt till varje enskilt subjekt. Paulus påvisar helt enkelt den strukturella möjligheten av en politisk universalism som inte är grundad i eller hämmad av partikulära villkor.

En duell mellan det kristna och det judiska

Badiou's oväntade vändning mot Paulus har inte bara fått tänkare inom den traditionella vänstern att lystra till. Även bland teologer och bibelforskare har hans på många sätt innovativa läsning av de paulinska epistlarna genererat fram diskussioner som skakat om en delvis förstelnad disciplin. För att referera de självkritiska orden från en samtida amerikansk teolog: Badiou och hans gelikar lyfter fram en radikalitet i det bibliska arvet som såväl den kristna kyrkan som den akademiska teologin sedan länge slumrat ifrån.⁵

Därmed är emellertid inte det sista ordet sagt. Om Badiou's Paulusläsning är radikal och banbrytande i ett politisk-filosofiskt perspektiv ekar den märkligt, ja sorgligt, bekant i ett visst teologihistoriskt perspektiv. Det är när man anlägger detta perspektiv som seriösa exegeter och goda historiker tenderar att dra öronen åt sig.

Det är nämligen inte vilken Paulus som helst som trätt in i de filosofiska salongerna under senare år. När Badiou och Žižek gör Paulus till galjonsfigur för en ny radikal

---

⁵ Ward Blanton, ”Disturbing Politics: Neo-Paulinism and the Scrambling of Religious and Secular Identities”, *Dialog: A Journal of Theology*, 46:1 (2007), s. 3–13.

universalism skriver de samtidigt in sig i ett mycket bestämt historiskt tolkningsparadigm. Utmärkande för detta paradigm, vilket varit bärande inom den moderna protestantiska bibelvetenskapen, är att det genomgående ställer Paulus i motsats till den judiska tro och praktik som var hans. Paulus radikalitet består helt enkelt i att han förstod att bryta sig ur det judiska förbundet med dess exklusiva anspråk.⁶

I botten av detta paradigm finner man Luthers kontrast mellan lag och nåd, där lagen associeras med gärningsrättfärdighet medan nåden står för det universella erbjudandet om förlossning. Men man återfinner också tydliga spår av Hegels sublimerade version av Luthers teologi. När Hegel tecknar världsansandens resa mot högre självinsikt bygger den på vad Jacques Derrida beskrivit som en duell mellan det kristna och det judiska, där det senare är förutbestämt att duka under för det förra. Andens resa blir sålunda en berättelse om hur Gamla testamentets bistra och alienerade Gud dör på korset och återuppstår i det kristna evangeliet om kärlek, nåd och förlåtelse. Vill man uttrycka saken mer krasst, vilket Hegel inte drog sig för att göra, handlar det om att den judiska religionen, stavad i termer av legalism och exklusivitet, måste prisges för att en sant frihetlig och medborgerlig religion ska kunna uppnås.⁷

Hegels krassa retorik ekar i det sätt på vilket både Badiou och Žižek låter det judiska (eller ”Lagen”) tjäna som retorisk markör för det partikulära, för det envisa hävdandet av en partikulär identitet – ytterst för varje politik som står i vägen för den universella emancipationen. Nu ska det förvisso påpekas att i synnerhet Žižek erkänner att även den judiska traditionen rymmer en impuls mot det universella. I själva verket, anmärker Žižek i inledningen till det omfattande verket *In Defense of Lost Causes*, finner man att judar genom historien stått för båda polerna: ”ibland står de för det envisa fasthållandet [*sic*] vid sin partikulära livsform vilket hindrar dem från att bli fulla medborgare i den stat de lever i; ibland står de för en ’hemlös’ och rotlös universell kosmopolitism som förhåller sig likgiltig till alla partikulära etniska former.”⁸

Det råder emellertid inget tvivel om vilken av dessa två poler som bör prisges. Från Paulus till Trotskij via Spinoza, Marx och Freud har varje konstruktiv universalistisk ansats stöttat sig mot det judiska arvet endast genom att på det ena eller andra sättet skapa ett brott med det. Påpekandet görs av både Žižek och Badiou vid återkommande tillfällen och kan

---

⁶ Se vidare Horton Harris, *The Tübingen School*, Oxford: Clarendon Press, 1975.

⁷ Se vidare Jacques Derrida, *Glas*, Paris: Galilée, 1974.

⁸ Slavoj Žižek, *In Defense of Lost Causes*, London & New York: Verso, 2008, s. 5–6.

sammanfattas i Žižeks lakoniska konstaterade att det enda sättet att vara namnet ”jude” trogen är att upplösa det.⁹

Ett annat (mer explicit hegelskt) sätt att sammanfatta det vore att säga att det enda sättet att vara namnet ”jude” trogen är att upphäva det genom namnet ”kristen”. Att upphäva Lagen med Nåden. Jag späder medvetet på retoriken för att synliggöra det som dessa sentida vapendragare åt Paulus inte själva fullt ut ser: hur de skriver in sig i en historisk berättelse som sedan antiken knutit det judiska till det slutna och särskiljande, alltmedan kristendomen presenterats i termer av öppenhet och allmänhet. Att det judiska i denna berättelse äger existensberättigande endast då det inte längre hävdar sig som judiskt behöver knappast påpekas. Inte heller att berättelsen haft förödande konsekvenser på det konkreta historiska planet.

Det finns sålunda ett och annat att säga om denna berättelse och inte minst om dess återupplivande i den samtida politisk-filosofiska diskussionen. Såsom att den är historiskt felaktig, för att inte säga lögnaktig. Felaktig är bland annat bilden av det judiska som slutet i sin egen partikularitet. Ser man på judendomen genom historien är det en tradition som i kraft av sin monoteism tvärtom rymt en stark universaliserande impuls. Vill man finna det särskiljande med denna judiska universalism är det möjligen att den varit obenägen att presentera sina föreställningar om det universella – om Gud, människan och historien – lösryckta från det partikulära; från lagen, förbundet och den specifika livsväg som därmed påbjuds.¹⁰

I detta avseende är Paulus en belysande gestalt. Likt en växande skara judar i sin samtid var Paulus övertygad om att den karismatiske förkunnaren Jesus från Nasaret var den messianska förlösare som utlovats åt det judiska folket. Men lika stark var Paulus övertygelse om att Israels Gud var så stor i sin rättvisa och nåd att även icke-judar som kommit till tro på den uppståndne Jesus skulle få del av förlossningen. I Romarbrevet använder Paulus bilden av ett olivträd för att ge liv åt sin övertygelse. Det judiska förbundet, skriver han, är som en djupt rotad olivstam. På denna anrika stam har Gud i sin storhet nu tillåtit att även grenar från vildoliver ympas in (Rom. 10:17–24).

Det vi möter här har som synes lite att göra med vad Badiou finner hos Paulus – en universalism som utmärks av sitt radikala brott med varje partikulär tradition eller identitet.

---

⁹ Ibid., s. 5.

¹⁰ Se t.ex. Victor J. Seidler, *Jewish Philosophy and Western Culture: A Modern Introduction*, London och New York: I.B. Tauris, 2007.

Paulus ärende var inte att upphäva det judiska förbundet. Det var att inkludera icke-judar i det judiska förbundet.

Den tomma universalismens frestelse

Den berättelse som både Badiou och Žižek skriver in såväl sig själva som Paulus i är sålunda djupt missvisande i ett historiskt perspektiv. Problemet är emellertid inte bara att den går stick i stäv med vad historiker idag vet om Paulus och den antika judiska kulturen. Det större problemet ligger i de konsekvenser som upprepadet av dessa historiska stereotyper har i ett samtida politisk-filosofiskt perspektiv.

Tydligast kommer problematiken till uttryck i naturen hos den universalism som saluförs i Paulus namn, en universalism vars enda legitima grund består i troheten mot den revolutionära händelsen. Den frestelse som vidlåder en sådan tom eller formell universalism är att den tenderar att vara blind för sina egna partikulära förutsättningar – och därmed mindre generös gentemot andras partikulära förutsättningar. Detta, vågar jag påstå, har varit kristendomens akilleshäls genom historien.¹¹

Ta den gode Luther. Den som kan sin Luther väl vet att samme reformator som förkunnade nådens gränslösa räckvidd (för den som tror) visade föga nåd mot dem som inte trodde på hans lära om nåden allena. Dit hörde, bland andra, judarna. Eller ta Hegel, för den delen. Den encyklopediske filosofen som i sin lilla skrift *Der Geist des Christentums* lyckas med bedriften att skriva fram kristendomen som kärlekens religion i samma penndrag som han tecknar det mest lågsinta porträtt av Juden. Världsanden visar sig plötsligt vara en mycket kristen ande. En mycket tysk ande. Ja, rentav en småskuret preussisk ande.¹²

Kanske är det magstarkt att anklaga Badiou och Žižek för att befästa de stundom förhävande tendenserna hos den kristna universalismen. Deras avsikt är när allt kommer omkring inte att förneka olikheter och avvikande uppfattningar. Tvärtom efterlyser de en universalism som riktar sig till varje subjekt *oavhängigt* dess partikulära identiteter och tillhörigheter.

Likväl kan man fråga vad som skiljer denna singularitetsrotade universalism från dess teologiska och filosofiska förlagor. Som den judiske exegeten Daniel Boyarin anmärkt genomsyras i synnerhet Badiou's Paulusläsning av ett slags kristet-platoniskt förändligande

---

¹¹ Jag utvecklar denna kritik – i relation till Badiou och Žižek – mer utförligt i artikeln "Wrestling with Angels: Or, How to Avoid Decisionist Messianic Romances", *International Journal of Žižek Studies* [online], 4:4 (2010). <http://zizekstudies.org/index.php/ijzs/article/view/268/343>.

¹² G. F. W. Hegel, "Der Geist des Christentums und sein Schicksal" (1797), i Gerhard Ruhbach (utg.), *Texte zur Kirchen- und Theologiegeschichte*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1970, s. 11–87.

som i slutändan visar obefintligt intresse för de konkreta materiella omständigheter som till sist gör oss till ”singulära” subjekt. Det är den revolutionära strukturen hos den händelse som Paulus förkunnar som intresserar Badiou, inte den unika fond av minnen, övertygelser och förväntningar som gjorde att den förkunnade händelsen – Kristi uppståndelse – alls kunde äga mening för Paulus och hans åhörare.¹³

För att komma från en svuren materialist är detta filosofiska ointresse för konkreta historiska omständigheter naturligtvis anmärkningsvärt. Men det är mer än anmärkningsvärt, i synnerhet som en aldrig så väl menad intresselöshet inför konkreta identiteter lätt slår över i förakt eller i värsta fall förnekande av sådana identiteter. Ett obehagligt uttryck för denna tendens är Badiou's ansats att reda ut förhållandet mellan den singulärt rotade universalism han själv förfäktar och ”predikatet jude” i den omdiskuterade essäsamlingen *Circonstances 3: Portées du mot ”juif”* från 2005. Bland de många kallsinniga deklamationer som här levereras kan man bland annat läsa att ”[det faktum] att nazisterna och deras medskyldiga utplånade miljoner människor som de kallade ’judar’ ger i mina ögon ingen ny legitimering åt detta identitetsmässiga predikat”.¹⁴

Nu må kontexten för denna oresonliga deklamation vara den infekterade franska diskussionen om Israel och Palestina. Läser man hela texten står det likväl klart att nageln i Badiou's öga – likt en gång i Luthers – är det envisa fasthållandet vid en partikulär identitet. Den otacksamma vägran av Nåden. Traditionen som står i vägen för revolutionen.

Universalismens partikulära rötter

Jag delar Badiou's och Žižek's övertygelse om angelägenheten att återerövra ett samtal om det goda och rätta som inte redan på förhand malts ner i kulturrelativismens kvarn. Men jag ställer mig tveksam till den nygamla uppbrottsromantik som deras universalistiska ansats förpackas i: ”det finns ingen Händelse bortom det engagerade subjektiva beslutet som skapar den – om vi sätter oss och väntar på att tiden kommer att bli mogen för Händelsen kommer Händelsen aldrig att inträffa.”¹⁵ Den autentiska revolutionen äger alltid rum i det absoluta Nuet.

Det som oroar mig mer än annat är vad som händer med *minnet* i en sådan retorik. Det jag syftar på är då inte främst kultiverandet av falska och förvridna minnen, utan sveket mot minnet som sådant, den påbjudna amnesin, tydligast manifesterad i Badiou's i flera

---

¹³ Daniel Boyarin, ”Paul among the Antiphrasists; or, Saul among the Sophists”, i John D. Caputo och Linda Martin Alcoff (red.), *St. Paul among the Philosophers*, Bloomington och Indianapolis: Indiana University Press, 2009, s. 109–141.

¹⁴ Alain Badiou, *Circonstances, 3. Portées du mot ”juif”*, Paris: Éditions Léo Scheer, 2005, s. 12.

¹⁵ Slavoj Žižek, *The Puppet and the Dwarf: The Perverse Core of Christianity*, London & New York: Verso, 2003, s. 135.

Publicerat i Barbara Törnquist-Plewa and Ingrid Rasch (eds), *Minne och manipulation: Om det kollektiva minnets praktiker*, Lund: CFE Conference Papers Series No. 6, 2013, 61–70.

sammanhang uttalade motvilja mot minnespraktiker. Endast i en sådan anda är det möjligt att hävda ”predikatet jude” som ett predikat bland andra, ett predikat som inte påverkas eller berörs av att det genom årtusenden varit projektionsyta för hatiska föreställningar med våldsamma konsekvenser för predikatets bärare – för verkliga kroppar i all sin materiella konkretion.

Vi behöver en ny universalism idag. Men en sådan universalism uppnås inte genom kulturell amnesi, än mindre genom ett förändligande och (därmed) förskingrande av de materiella omständigheter som först och sist gör oss till politiska subjekt. En sådan universalism måste tvärtom vara rotad i det partikulära, konkreta, ja till och med *köttsliga*. I detta avseende har den kristna traditionen onekligen ett och annat att lära sig av den judiska. Som jag redan antytt har judendomen genom historien i regel varit bättre än kristendomen på att rota sina föreställningar om det universella i det partikulära – i bestämda minnen, berättelser och förväntningar.

Kanske är det när allt kommer omkring inte så dumt att återvända till Paulus i jakten på inspiration för en ny universalism. Men inte till revolutionären Paulus som inspirerar till en tom och förhävande universalism. Utan snarare till juden Paulus. Den Paulus som förblir sitt alldeles eget olivträd troget, men som upptäcker att detta träd är rikt och starkt nog att även rymma kvistar från vildoliver.

Litteratur för vidare läsning

John D. Caputo och Linda Martin Alcoff (red.), *St. Paul among the Philosophers*, Bloomington och Indianapolis: Indiana University Press, 2009.

James Carroll, *Constantine's Sword: The Church and the Jews*, Boston och New York: Houghton Mifflin Company, 2001.

Simon Critchley, *The Faith of the Faithless: Experiments in Political Theology*, London och New York: Verso, 2012.

Creston Davis, John Milbank och Slavoj Žižek (red.), *Paul's New Movement: Continental Philosophy and the Future of Christian Theology*, Grand Rapids: Brazos Press, 2010.

Paula Fredriksen och Adele Reinhartz (red.), *Jesus, Judaism and Christian Anti-Judaism: Reading the New Testament after the Holocaust*, Louisville: Westminster John Knox Press, 2002.

Magnus Zetterholm, *Lagen som evangelium? Den nya synen på Paulus och judendomen*, Lund: Studentlitteratur, 2006.